

مواجهه قانونی با پدیده ی رانت در جمهوری اسلامی ایران

انوش جعفری^۱، محمدحسن شریف نیا^۲

۱- استادیار، دکتری تخصصی عضو هیئت علمی تمام وقت دانشگاه آزاد اسلامی واحد چالوس

۲- کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی

Dr_aj2012@yahoo.com

چکیده

رانت درآمدی ست خارج از عرصه فعالیتهای مولد اقتصادی که به لحاظ مفهومی، امکان سرایت به حوزه های دیگر را نیز دارد. رانت در ساده ترین معنا، سوء استفاده از فرصت ها و امکانات جامعه است. رانت به ثروت بادآورده و به هر پرداختی گفته می شود که بیشتر از ارزش واقعی محصول یا خدمت باشد. ایران به علت دارا بودن منابع نفتی جزو دولتهای رانتییر حساب می شود. محققان در این پژوهش به بررسی پدیده رانت می پردازند و قوانین مرتبط با آن را بررسی می نمایند.

کلید واژه: رانت، فساد، قانون

مقدمه

هر ملتی مجموعه ای از اهداف اجتماعی نسبتاً مشخص و منابع محدودی جهت برآوردن آنها دارد. از این رو مهمترین تصمیم اجتماعی آنها باید این باشد که چگونه منابع کمیاب در اختیارشان را به گونه ای تخصیص دهند که به بهترین نحو ممکن، و با توجه به تکنولوژی های موجود، نیازها و اهداف اجتماعی شان را برآورده سازند. ساز و کارهایی شناخته شده برای مدیریت منابع در هر جامعه ای، سنت، بازار و دولت می باشند. ملت ها در برهه های مختلف حیات و بسته به رشد نهادی شان، سطوح و ترکیب های متفاوتی از آنها را به کار گرفته اند. تجزیه و تحلیل های اقتصادی در خصوص ماهیت و کارویژه های این سه ساز و بدین سان است که نحوه مدیریت منابع در دسترس یک جامعه به میزان زیادی متأثر از کیفیت نهادهایی که در آن جامعه وجود دارند، می باشد. هر رانتی به دنبال ایجاد، حفظ یا انتقال خودسرانه و غیر استحقاقی حقوق اقتصادی ایجاد می شود. همچنین این ساختار حقوق اقتصادی - یعنی تعریف شدگی، کیفیت حفاظت و مبنای بهرمندی از حقوق اقتصادی - یک جامعه است که تعیین می کند اعضای آن، منابع در دسترس و نیز تلاش شان را صرف تولید کنند یا صرف ایجاد، حفظ یا انتقال خودسرانه و غیراستحقاقی حقوق اقتصادی؛ یعنی ساختار حقوق اقتصادی، ساختار انگیزشی جامعه را نیز شکل خواهد داد. اصولاً، هر چه حقوق مالکیت شفاف تر و تکنولوژی حفاظت و اجرای آن دقیق تر و پیشرفته تر باشد، استفاده از منابع، کارآمدتر صورت می گیرد.

مفهوم رانت

رانت عبارت است از تفاوت بین بازدهی حداکثر و سایر موارد به عبارت بهتر، به مفهوم تفاوت بازدهی یک منبع تولید که در تولید محصولی به کار می رود، با حداکثر بازدهی آن که می توانست در تولید محصول دیگر به دست آورد می باشد. در مفهوم عام تر، پدیده رانت طلبی را می توان چنین تعریف کرد فرآیندی که در آن افراد به طور مستمر سعی دارند تا از رقابت اقتصادی بگریزند و از درآمد مازاد بر هزینه های فرصت صرف شده بهره مند گردند. گروهی رانت را "درآمد ناشی از کیمیایی عوامل تعریف کرده اند و برخی دیگر آن را دریافتی حاصل از فعالیت های غیر مولد می دانند". (توسلی: ۱۳۷۳، ۹۴) فی

الواقع رانت درآمد مازاد بر هزینه فرصت های از دست رفته و یا اضافه درآمد ناشی از کاربرد یک عامل نسبت به درآمد همان عامل در شرایط رقابت کامل این مفهوم با توجه به شرایط ایجاد رانت، تعریف جامعی محسوب می شود. "پرداخت به یک عامل که عرضه آن نسبت به اندازه پرداخت لازم برای استفاده آن بدون کسش باشد، و یا هر مقدار بیشتر از صفر که به چنین نهادی پرداخت شود، رانت محسوب می شود". (طیبیان: ۱۳۷۱، ۳) عوامل ایجاد کننده رانت، در اختیار تولید کنندگان اطلاعات ارزشمند و واضعان سیاستهای اقتصادی، دارای موقعیت ویژه است. بنابراین، سیاستگذاران اقتصادی (اعضای مجلس، هیئت دولت، ...) از تولید کنندگان رانت هستند. انتقال رانت از تولید کننده به متقاضی توسط مجریان سیاست ها صورت می گیرد.

عوامل مؤثر بر پیدایش رانت

یکی از اساسی ترین علل پیدایش رانت اقتصادی به اشکال گوناگون حرکت از اقتصاد مبتنی بر بازار به سمت اقتصاد متمرکز است. در این راستا، می توان شرایط آرمانی رقابت کامل که در آن عوامل تولید بی کسش، اطلاعات کامل، هزینه های مبادلاتی صفر است و آزادی ورود و خروج به بازار وجود دارد را در نظر گرفت و آن را به عنوان الگوی اصلی اقتصاد آزاد به شمار آوریم. نقض هر یک از شروط اصلی، منجر به ایجاد رانت می گردد. همچنین، برخی از عوامل غیر اقتصادی مانند سیاستگذاری های اجتماعی و سیاسی دولت و با تحولات فرهنگی و سیاسی می تواند بر حجم رانت موجود در جامعه مؤثر باشد. کسش ناپذیری عوامل تولید، شرط ذره ای بودن بازار را مخدوش می سازد و عوامل تولید موجود را صاحب رانت انحصاری می نماید. این نوع از رانت زمانی به وجود می آید که با کمیابی ذاتی عوامل تولید مواجه باشیم. عدم تقارن اطلاعات به حالتی اطلاق می شود که در آن یکی از طرفین مبادله کننده در بازار، نسبت به طرف دیگر، از اطلاع کمتری راجع به خصوصیت محصول یا بازار مبادله برخوردار باشد.

ساخت قدرت سیاسی و رانت جویی سیاسی

بی تردید رانت جویی سیاسی با ماهیت نظام سیاسی، کارگزاران، فرهنگ جامعه، روابط اجتماعی و روابط قدرت پیوستگی نزدیکی دارد. برخی نظام های سیاسی بستر مناسبی برای رانت جویی و فساد فراهم می کنند. در نظام های سیاسی سنتی، استبداد حکومتی یا تمرکزگرایی سیاسی به تمرکزگرایی اقتصادی بیشتر انجامیده است. ضعف و ناامنی مالکیت، استبداد حکومتی و وجود انحصارات فزاینده حکومتی در عرصه های اقتصادی منجر به ضعف تاریخی نیروهای اجتماعی، تمرکز سیاسی یا استبداد فزاینده حکومتی را به دنبال خواهد داشت. در نظام های سیاسی سنتی، بیش از آن که نیروهای اجتماعی، فرصت رقابت سیاسی و اقتصادی داشته باشند، اشخاص منتفذ هستند که با شگردهای سیاسی به رانت های اقتصادی دست می یابند. حکام مستبد که فاقد پایگاه مردمی و مشروعیتی هستند، برای تثبیت حکومت خود، ناگزیر هستند که رانت ها و امتیازها و پاداش های اقتصادی را به اشخاص منتفذی واگذار کنند تا آنها برای جذب پشتیبانی مردم از نظام سیاسی تلاش نمایند.

از مصادیق بارز نظام های سیاسی سنتی، حکومت های پدرشاهی (پاتریمونیال) هستند. در این نوع ساخت حکومت، زمینه های زیادی برای رانت جویی سیاسی وجود داشته است. ویژگی های عمومی و سیاسی حکومت های پاتریمونیال یا سلطانی عبارتند از: شخصی بودن قدرت سیاسی، غیر رسمی بودن سیاست (حلقه محدود و بسته تصمیم گیری)، استبداد و انسداد سیاسی، تفرقه سیاسی بین اشخاص و نیز نیروهای اجتماعی و فساد اداری و سیاسی وسیع و گسترده. در نظام های سلطانی، مناصب سیاسی جایی ندارد، بلکه شاخص حاکم، بازیگر یکه تاز است. به جای روابط رسمی و اداری، روابط وفادارانه و خویشاوندی مسلط است و وابستگی های شخصی، شبکه اصلی ارتباطات حکومتی را مشخص می سازد و مرز میان منافع عمومی و خصوصی مهم است. حکومت های اقتدارگرای بروکراتیک و نظامی نیز از مصادیق نظام های سیاسی هستند که با حکومت های سلطانی، ویژگی های مشترک زیادی دارند. در این نوع حکومت ها نیز، شبکه های غیر رسمی مبتنی بر فساد، زمینه مناسبی برای رانت جویی سیاسی فراهم می کنند. در این نوع نظام سیاسی دیوان سالاران، کارمندان عالی رتبه و نظامیان به رانت ها یا امتیازات کلان اقتصادی می رسند.

از ویژگی های بارز نظام های سیاسی سنتی که بستر مناسبی برای رانت جویی سیاسی فراهم می کند کلانتالیسم یا حامی پروری است. توضیح کلانتالیسم عبارت از مطالعه فساد و قانون شکنی است. کلانتالیسم نوعی رابطه ساختاری بین حامی و کارگزار است. بر این اساس نوعی رابطه پادشاه و پشتیبانی سیاسی بین حامی و پیرو شکل می گیرد. حامی یا فرداست، امنیت و امتیازاتی را برای کارگزاران و پیروها فراهم می کند و در مقابل کارگزاران نیز از حامی یا پاترون پشتیبانی سیاسی به عمل می آورند. نظام های حامی پرور با زیر پا گذاشتن اقتدار سیاسی و گسترش مناسبات سیاسی و اداری غیر قانونی به جای مناسبات اداری و قانونی، فساد را در جامعه گسترش می دهند. در این نوع نظام ها لابی گری، رشوه، اخاذی و اختلاس در جامعه فزونی می یابد. برخی گروه های سیاسی و اشخاصی که نفوذ سیاسی بیشتری بر دولت و مقامات دارند، از فرصت بیشتری برای کسب رانت ها برخوردار می گردند. (شمیم یاس، ۱۳۸۵، ۴۶) به طور کلی دولت های رانتیر برای تثبیت حکومت خود نوعی حامی پروری را ایجاد می کنند و با توزیع رانت ها بین اشخاص منتفد و گروه های خاص، روحیه رانتی را بر کشور حاکم می کنند. منظور آنست که با غلبه روحیه رانتی، رقابت برای رانت و درآمدهای بدون زحمت، از فعالیت تولیدی و اقتصادی سبقت می گیرد و مصرف گرایی و تجارت پیشگی بر تولید گری غلبه می یابد

نظریه ی دولت رانتیر که از طرف کسانی چون مهدوی، لوسیانی و... مطرح شده است بیشتر شامل نتایجی است که استقلال مالی دولت از مردم را به بار می آورد. و این واقعیت عجیب در مورد بیست و سه کشوری که اقتصادشان توسط فروش نفت می چرخد، که هیچ کدام دموکراسی نیستند. (موتقی و غنیمی فرد، ۱۳۹۱) در مورد اینکه چه دولت هایی دولت رانتیر هستند و این دولت ها دارای چه ویژگی هایی هستند نظریه پردازان نظرات مختلفی ارائه کرده اند. اهمیت نقش دولت در اقتصاد رانتیر از این واقعیت نشأت می گیرد که دولت، دریافت کننده ی اصلی رانت خارجی است، این ویژگی دولت را قادر می کند تا نقش اساسی در توزیع رانت نفت بین جمعیت ایفا کند. بنابراین دولت مرکز تحلیل اقتصادهای رانتیر نفتی است. اقتصاد رانتیر صادرکننده نفت به صورت سلسله مراتبی دیده می شود که دولت یا حکومت در رأس هرم جای گرفته و به عنوان حامی نهایی سایر رانت ها در اقتصاد عمل می کند. (طاهری، ۱۳۸۶: ۵)

در رهیافت اقتصاد سیاسی که در آن مباحث رانت و دولت رانتیر مطرح می شوند به دولت از چهار جنبه توجه می شود:

الف: حجم نسبی دولت در اقتصاد که به وسیله ی محاسبه ی سهم هزینه های دولتی در تولید ناخالص داخلی به دست می آید.

ب: منابع ساختاری درآمد دولت.

ج: هدف و مقصد هزینه های دولتی.

د: وضع مقررات و قواعدی که بر زندگی اقتصادی مردم اثر می گذارد، این تفکر که بین دولت هایی که از نظر درآمد روی مالیات های داخلی تکیه دارند و دولت هایی که منابع درآمدشان خارجی و از این رانت می باشد تفاوت وجود دارد، باعث شد که اصطلاح دولت رانتیر به وجود آید. و این اصطلاح یکی از مفاهیمی است که در فهم منطقه خاورمیانه به علوم سیاسی کمک کرده است. و جزء ادبیاتی است که در ارتباط با درآمدهای ایجاد شده از طرق منابع خارجی به کار میرود (شکاری، ۱۳۷۹: ۳۶)

به نظر می آید مهمترین تعریفی که از دولت رانتیر ارائه شده و مورد استناد محققان قرار می گیرد تعریف بیلوی از دولت رانتیر است. وی چند ویژگی عمده را برای دولت رانتیر متذکر شده است؛

- هر کشوری که ۴۲ درصد یا بیشتر از کل درآمد یا ۱۰ درصد از تولید ناخالص ملی اش از رانت خارجی باشد.

- این رانت ها باید از خارج کشور تأمین شود به عبارت دیگر رانت هیچ گونه ارتباطی با فرایندهای تولیدی در اقتصاد داخلی کشور ندارد.

- در یک دولت رانتیر تنها درصد بسیار کمی از نیروی کار درگیر تولید رانت می باشد و بنابراین اکثر افراد جامعه دریافت کننده یا توزیع کننده رانت هستند.

- دولت رانتیر دریافت کننده اصلی رانت خارجی است و در هزینه نمودن آن نقش اساسی دارد.

بنابر این تعریف و ویژگی های برشمرده شده برای دولت رانتیر می توان نتیجه گرفت که دولت های نفتی هم چون ایران اکثراً دارای یک چنین ویژگی هایی هستند.

دولت های رانتیر با تسلط و انحصاری که بر درآمدهای ناشی از رانت دارند، تا حد بسیار زیادی در تصمیم گیری راجع به چگونگی توزیع رانت و سرمایه گذاری، آزادی عمل دارند. دولت های رانتیر بیشتر ماهیت فاسدی دارند زیرا رانت ها و منابع حاصل از آن را در جهت منافع همگانی و خدمات عمومی کمتر مورد استفاده قرار می دهند، در بیشتر این کشورها شبکه های ارتباطی خانوادگی، فامیلی و نفوذ سیاسی به گسترش فساد دامن می زند نخبگان حاکم برای تثبیت حکومت پاره ای از افراد و گروه های منتفد را با توزیع رانت ها، دادن وام های طولانی مدت و کم بهره، بستن قراردادهای مختلف و پاداش های دیگر به خدمت می گیرند. البته دولت های رانتی به مشروعیت مردمی نیاز دارند و برای کسب و حفظ مشروعیت بخشی از درآمدهای نفتی را در جهت ارائه خدمات اجتماعی به مردم صرف می کنند. (خبرگزاری فارس، ۱۳۹۳)

پیامد رانتیرسم بر اقتصاد

رانتیرسم پیام های گسترده ای بر اقتصاد جامعه دارد. با این حال دو نکته عمده از این پیامدها اشاره می شود که عبارتند از تشدید روحیه رانت جویی و مصرف گرایی و اختلال در برنامه های توسعه اقتصادی.

تشدید روحیه رانت جویی و مصرف گرایی

باید توجه داشت که "فعالیت های رانت جویانه اساساً فعالیت هایی غیر مولد و غیر اقتصادی اند و روی آوردن بازیگران اجتماعی به این فعالیت ها به زیان فعالیت های مولد منجر خواهد شد و بخشی از سرمایه های جامعه را نیز در مسیر اشتباه به هدر خواهد داد" (خضری، ۱۳۸۱، ۱۲-۱۴). تجربه دولت های رانتیر حاکی از این است که این گونه دولت ها عموماً برای پاسخگویی به نیازهای فزاینده جامعه، ساده ترین و راحت ترین کار را در پیش می گیرند یعنی به واردات گسترده مواد و کالاهای مورد نیاز جامعه متوسل می شوند. حضور گسترده کالاهای وارداتی در بازار داخلی هم به تولیدکنندگان داخلی ضربه می زند و هم روحیه مصرف گرایی را در جامعه دامن می زند

اختلال در برنامه های توسعه اقتصادی

دولت رانتیر به صورت انحصاری رانت را دریافت و آن را هزینه میکند. همین امر سبب میشود تا دولت بدون مشورت با گروه های اجتماعی و بدون در نظر گرفتن مسائلی همچون کارایی و بازدهی اقتصادی، برنامه های خود را به اجرا درآورد. در چنین فضایی دولت های رانتیر، براساس تجربه تاریخی به سیاست های مبتنی بر جایگزینی واردات روی می آورند. در نتیجه "گسترش صنایع با هدف افزایش تولیدات داخلی و کاهش واردات مورد توجه قرار می گیرند، اما مشکل این است که معمولاً صناعی که در چنین شرایطی پدید می آیند از کارایی و انعطاف پذیری لازم برخوردار نیستند و به دلیل پایین بودن کیفیت محصولات این صنایع تولیدات آنها تنها در بازار داخلی قابل فروش است" (کردزاه کرمانی، ۱۳۸۰، ۵۳).

ساختار رانتی در اقتصاد ایران

بسیاری از انواع ممکن رانت های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و اطلاعاتی در کشور ما رواج دارد و به تبع آن، انواع روش های رانت جویی و رانت خواری و گروه های مختلفی از رانت خواران در جامعه وجود دارند. مهمترین منبع رانت در اقتصاد ایران، درآمد های ارزی حاصل از صادرات نفت خام است که همه ساله بیش از ۸۰ درصد درآمدهای ارزی کشور و بیش از نیمی از درآمد های عمومی دولت رانتیر را تشکیل می دهد؛ که نحوه توزیع آن بین مصارف

مختلف و گروه ها و بخش های مختلف، ساختاری رانتی بر اقتصاد ایران در پی داشته و امکانات رانتی، عینیت یافته است. یک منشاء بسیار مهم رانت در کشور، از تفاوت نرخ اعتبارات بانکی و نرخ بهره پولی در بازار آزاد پدید می آید. به عنوان مثال، "طبق آمار و اطلاعات ارائه شده از سوی بانک مرکزی، حجم بدهی های بخش های دولتی و غیر دولتی به نظام بانکی تا پایان سال ۱۳۸۰ حدود ۳۸۰ هزار میلیارد ریال بوده و تا تاریخ فوق، بخش غیر دولتی ۲۴۲ هزار میلیارد ریال و بخش دولتی ۱۳۸ هزار میلیارد ریال اعتبار از سیستم بانکی کشور دریافت کرده اند." (سالنامه اقتصادی کشور، ۱۳۸۰). یکی دیگر از منابع رانت های قابل توجه در ایران، رانت های ناشی از خصوصی سازی صنایع و شرکت های دولتی و در واقع اختصاصی سازی آنها به جای خصوصی سازی می باشد اعمال سیاست های حمایتی و صدور موافقت های اصولی طی دو دهه گذشته، با توجه به امتیازاتی که به همراه داشت (از جمله: تخصیص ارز دولتی، اعتبارات بانکی به نرخ ترجیحی، معافیت های مالیاتی، زمین، سهمیه مواد اولیه، معرفی جهت دریافت دستگاه ها و ماشین آلات و قطعات به قیمت دولتی، مصالح ساختمانی، لوازم تأسیساتی و بهداشتی به قیمت دولتی و سایر امتیازات دولتی) گاه به قیمت هنگفت خرید و فروش می شده است. موارد ذکر شده، با توجه به تفاوت قیمت ها در هر مورد با بازار آزاد، رانت سرشاری را نصیب عده معدودی کرده است. رانت زمین به ویژه در مناطق شهری، یکی دیگر از رایج ترین انواع رانتها در ایران است. بساز بفروش ها و مالکان زمین های شهری به عنوان استفاده کنندگان از این رانتها، با شرکت در معاملات احتکاری و بورس بازی، قیمت مسکن را در بازار بالا می برند و با ایجاد جذابیت در بازار کار، شریک جرم کردن شهرداری و خالی نگه داشتن خانه ها برای رسیدن به قیمت های بالا تلاش می کنند.

جایگاه قانون ایران در مقابله با پدیده رانت

قانونگذار ایران نیز به منظور جلوگیری از سوء استفاده از رانت های دولتی در مشاغل خصوصی، در سال ۱۳۳۷ مبادرت به تصویب قانون منع مداخله کرده است. قانونگذار در قانون راجع به منع مداخله وزراء و نمایندگان مجلسین و کارمندان در معاملات دولتی و کشوری مصوب ۱۳۳۷/۱۰/۲ که یکی از قوانین جزایی بسیار مهم در کشورمان است، مسئولین رده اول اعم از نخست وزیر، وزراء، نمایندگان مجلس، سفراء، استانداران و تمامی کارکنان کشوری و لشکری و برخی از اشخاص حقوقی وابسته به دولت و حتی برخی از اقارب نسبی و سببی کارکنان دولت را از مداخله در معاملات دولتی و کشوری که فهرست آن در تبصره ۳ ماده اول قانون مذکور آمده است، ممنوع کرده و برای افراد متخلف مجازات حبس ۲ تا ۴ سال را پیش بینی کرده است. در حال حاضر قریب دو هزار عنوان مجرمانه در مجموعه قوانین کیفری وجود دارد که برخی از عناوین مجرمانه دارای جنبه اقتصادی دارند و با عنوان مفاسد اقتصادی شناخته می شوند. قاچاق کالا و ارز، پولشویی، احتکار، ربا و رباخواری، رشا و ارتشاء، جرایم مالیاتی و اخلال در نظام تولیدی کشور از این جمله اند. در این قوانین محاربه و فساد فی الارض تا مجازات های تعزیری، به عنوان مجازات پیش بینی شده است و در مواردی پرونده های موجود در مرجع قضایی نشان دهنده اعمال این واکنش ها نسبت به بعضی از سوء استفاده کنندگان از رانت است. این واکنش ها باید بدون مصلحت اندیشی و پارتی بازی نسبت به همه اعمال و با تدابیر دیگر غیر کیفری و پیشگیرانه همراه شود. (<http://www.abdolkhani.com>)

در مجموعه قوانین ما پس از انقلاب اسلامی، قانون خاصی برای مبارزه با مساله رانت خواری دیده نمی شود. البته شاید بتوان برخی مواد قانون تشدید مجازات مرتکبان، اختلاس، ارتشا و کلاهبرداری که در ۱۵ آذر ۱۳۶۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام تصویب شده و همچنین فصل ۱۳ قانون تعزیرات مصوب سال ۱۳۷۵ از مواد ۵۹۸ به بعد را مرتبط با موضوع دانست. در موادی از این قانون آمده است: هر یک از کارمندان و کارکنان ادارات دولتی و وابسته به دولت مطالبات یا حوالات یا سهام و سایر اسناد و اوراق بهادار یا سایر اموال متعلق به هر یک از سازمان ها و موسسات فوق الذکر یا اشخاصی که بر حسب وظیفه به آنها سپرده شده است را مورد استفاده غیرمجاز قرار دهد بدون آن که قصد تملک آنها را به نفع خود یا دیگری داشته باشد، متصرف غیرقانونی محسوب و علاوه بر جبران خسارات وارده و پرداخت اجرت المثل به شلاق تا ۷۴ ضربه محکوم می شود.

به جز این موارد می توان در ماده ۶۰۳ قانون تعزیرات نیز موضوع مبارزه با رانت و رانت خواری را دید. در این ماده ذکر شده که هر یک از کارمندان و کارکنان و اشخاص عهده دار وظیفه مدیریت و سرپرستی در وزارتخانه ها و ادارات و سازمان ها که بالمباشره یا بواسطه در معاملات، مزایده ها، مناقصه ها، تشخیصات و امتیازات مربوط به دستگاه متبوع، تحت هر عنوانی اعم از کمیسیون یا حق الزحمه و حق العمل یا پاداش برای خود یا دیگری نفعی در

داخل یا خارج کشور از طریق توافق یا تفاهم یا ترتیبات خاص یا سایر اشخاص یا نمایندگان و شعب آن‌ها منظور دارد، یا بدون مأموریت از طرف دستگاه متبوعه بر عهده آن چیزی بخرد یا بسازد یا در موقع پرداخت وجوهی که حسب وظیفه به عهده او بوده یا تفریح حسابی که باید به عمل آورد برای خود یا دیگری نفعی منظور دارد، به تادیه دو برابر وجوه و منافع حاصله از این طریق محکوم می‌شود و در صورتی که عمل وی موجب تغییر در مقدار یا کیفیت مورد معامله یا افزایش قیمت تمام شده آن شود به حبس از شش ماه تا پنج سال و یا مجازات نقدی از سه تا سی میلیون ریال نیز محکوم خواهد شد. از جمله مهم ترین قوانین دیگری می‌توان به قانون نحوه اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی کشور (مصوب ۱۳۶۳)، همچنین قانون مجازات اخلاک‌گرا در نظام اقتصادی کشور (مصوب ۱۳۶۹) اشاره کرد. استفاده از قانون معروف به «از کجا آورده‌ای؟» و سایر مقرراتی که بر روابط مالی دولت و وابستگان آن نظارت می‌کند و استقلال و شدت عمل بیشتر نهادهای نظارتی کشور مثل کمیسیون اصل ۹۰ و دیوان محاسبات کشور، راهکار دیگری مبارزه با رانت خواری است. (<http://www.ieconews.ir>)

نتیجه گیری

یکی از مهمترین دلایل به وجود آمدن فساد، ایجاد و وجود رانت در برخی فعالیت های اقتصادی است. آنچه مهم است، اینکه تا حدود زیادی ایجاد رانت را به فعالیت های اقتصادی دولت و قانونگذاری مربوط بدانیم. از آنجا که دولت ها دارای قدرت حاکمیت می باشند و تقریباً خط مشی اقتصادی و سیاسی یک کشور را مشخص می کنند، با وضع قوانین و اجرای آن، می توانند مهمترین نقش را در این زمینه ایفاء نمایند. متأسفانه، در بسیاری از کشورهای در حال توسعه، جهت حفظ منافع شخصی دولتمردان، عدم توجه به مصالح اجتماعی و ملی، وابستگی به قدرت های خارجی و عدم وجود پاسخگویی و مسئولیت در مقابل مردم، معمولاً قدم ها در جهت ایجاد انحصارات دولتی یا انحصارات فامیلی و عدم شفافیت ها در همه بازارها برداشته می شود؛ که نتیجه آن افزایش فساد در این کشورها است. اقتصاد ایران نیز به دلیل داشتن نفت تمام خصوصیات یک اقتصاد رانتی را دارا می باشد. همانطور که در این پژوهش آمده است مبارزه با رانت جایگاه مشخص و محکمی در قوانین جمهوری اسلامی ایران ندارد که باید به آن توجه ویژه شود. اما به ای نکته نیز باید توجه داشت که تنها راه مبارزه با رانت خواری جرم انگاری هر عمل مربوط به این امر است، و لازم است بجای مبارزه سرکوبگرانه و شدید پیش زمینه های آن را شناخت و برای رفع آنها اقدام نمود. ولی باید توجه داشت که مبارزه با فساد و اعمال نفوذ به دلیل نوعاً ذهنی بودن آن بامشکلات اساسی همراه است تقویت قانونمداری و قانونگرایی مستلزم وجود مولفه هایی است که به آسانی قابل حصول نیستند. از جمله این مولفه ها می توان باور به درست بودن قانون اشاره کرد. یعنی این باور در مجریان و مردم وجود داشته باشد که هدف قانون مورد نظر برقراری نظم و عدالت در جامعه است و در خدمت فرد یا گروه خاصی نیست. همچنین باور به لزوم اجرای قانون نیز مولفه دیگری است. به عبارت دیگر، مردم نباید تصور کنند که قانون مزبور فقط در مورد افراد ضعیف و فاقد روابط حکومتی سطح بالا اجرا می شود. چون، اگر چنین اعتقادی وجود داشته باشد به انحاء مختلف از جمله فساد مالی یا نفوذ در مجریان سعی خواهند کرد راه اجرای قانون را در مورد خود مسدود کنند.

منابع

- توسلی، م (۱۳۷۳) "الگوهای رشد و توسعه"، صنعت روز، دوره ۳، صص ۲۰ تا ۲۵.
- سالنامه آماری کشور (۱۳۸۰) "محاسبه شده براساس اطلاعات برگرفته از فصل بازارهای مالی"
- شکاری، ع (۱۳۷۹)، "نظریه ی دولت تحصیلدار و انقلاب اسلامی"، تهران، انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- شمیم یاس (۱۳۸۵)، شماره ۴۷ "رانت و رانت جویی"، ص ۴۶، بهمن.

کنفرانس ملی چار سوی علوم انسانی

National Conference on 4 Corners on Humanities

شیراز، بهمن ماه ۹۴

طاهری، ا (۱۳۸۶) "رانت، دولت رانتیر و پیامدهای آن"، فصلنامه ی مطالعات بین الملل آی اس جی، سال، شماره ۴، صص ۱۲۳ تا ۱۴۶، پائیز.
طبییان، م (۱۳۷۱) "رانت اقتصادی به عنوان یک مانع اقتصادی" برنامه و توسعه شماره، ۴، ص ۳، زمستان.
کردزاده کرمانی، محمد (۱۳۸۰) "اقتصاد سیاسی جمهوری اسلامی ایران" تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی
موثقی، ا و غنیمی فرد، د (۱۳۹۱) "نفت و دموکراسی: مورد کشورهای صادرکننده ی نفت"، فصلنامه ی سیاست، دوره ی ۴۲، شماره ۲، تابستان،
صص ۲۴۷ تا ۲۶۲.

<http://www.abdolkhani.com>

"راهکارهای سد معبر در مسیر رانت حقوقی"

دفتر مطالعات رسانه ای اقتصاد اسلامی (۱۳۹۴) "رانت خواری در قوانین اقتصادی چه جایگاهی دارد؟" <http://www.ieconews.ir>